

Ragnhild Engelskjøn

Barndommens bøker i menns verden. *Guttene fra Gokkohjørnet* (1959) av Egil Rasmussen.

Innledning

Egil Rasmussen debuterte allerede som 20-åring med romanen *Østen og Vesten* (1923), og da han døde 18. juni 1964, bare 61 år gammel, hadde han skrevet 13 romaner. Rasmussen var også litteraturforsker. Han tok doktorgraden i filosofi i 1949 med avhandlingen *Kunstneren og samfunnsbildet*, og han skrev en avhandling om Edgar Allan Poe: *Angstens dikter* (1949). I tillegg var han kjent som kritiker og musiker.¹

Flere av bøkene til Egil Rasmussen er preget av uhygge, og ofte skildrer forfatteren psykologiske problemer og "sære, spaltede sinn".² Leif Longum skriver om personene i Rasmussens diktning:

De står mellom den dagklare hverdagens verden vi alle ferdes i, hvor tingene har sin faste plass og vi selv fungerer innenfor et klart opptrukket sosialt mønster, og en annen, mørkere og farligere verden av drøm og fantasi. Å akseptere hverdagen på drømmens bekostning,

---

¹ Egil Rasmussen var født i Hammerfest (Houm, 1955), men familien flyttet til Tromsø. Han er blitt omtalt som "tromsøværing med liv og sjel til siste åndedrag" (*Tromsø*, 20.6.64). Forfatteren har også selv satt ord på sitt forhold til Tromsø i et intervju: "Tromsø - byen jeg frykter og elsker, der jeg har hatt mine største gleder og knusende nederlag" (*Dagbladet*, 1961). Det sier noe om den sterke tilknytningen til byen at kontoret hans er overtatt av Tromsø Bymuseum.

² Se f. eks Niils Magne Knutsen (1977) og Finn Stenstad (1992).

står for dem som å fornekte det egentlige liv for ytre tilpasning. (1968,131-132)

Philip Houm mener Rasmussens romanfigurer balanserer på grensen mellom to verdener, men : "i det syke finnes det noe sunt, noe skapende; det hender at den "unormale" ser sannheter som den normale ikke ser" (1955, 397). I en artikkel om forfatterskapet (*Edda*, 1981) går Geir Egil Vestad videre fra dette. Han viser at konflikten mellom "de ulike verdener" i hovedpersonene ikke er uttrykk for sykdom, og at Rasmussen skildrer fantasien som "en erkjennelsesmessig utvidelse av virkelighetsbildet". Vestad spør: "Kanskje er det drømmerne som er de friske, og samfunnet som har mistet evnen til å fatte den egentlige virkelighet?" (1981, 171).

Om personframstillingen i Rasmussens bøker fra 1950-årene skriver Vestad: "Åndsmenneskets visjonære opplevelse kommer ikke bare i kontrast til det rasjonalistiske samfunn, men også i strid med "smådjevlene" i hvert enkelt menneske" (174). Slik påviser Vestad en mellomposisjon for hovedpersonene: de har en type erfaring som gjør at deres opplevelse av verden og menneskene strekker seg ut over rasjonalitetens muligheter og inn i alternative virkelighetskonstruksjoner.

I en artikkel i *Vinduet* (4/62) skriver Roar Petersen om "den avgjørende barndomsopplevelse" i Rasmussens forfatterskap. Han mener at en ved hjelp av Freuds personlighetsteori kan forstå "kreftene" i Rasmussens persongalleri.

En roman om guttelek og mannliv

Denne artikkelen skal ta for seg en av de siste bøkene Egil Rasmussen skrev: *Guttene fra Gokkohjørnet* fra 1959.³

³ Leken i gata og guttefelleskapet har trekk fra Tromsøs kulturhistorie, og det er mange detaljer i teksten som gjør at det ikke byr på store problemer å anta at handlingen i *Guttene fra Gokkohjørnet* er lagt til Tromsø. "Han Gokko" er en

Romanen er på mange måter typisk for forfatteren. Den er en kjærlighets- og ekteskapsroman som knytter an til hovedtematikken i forfatterskapet: menneskets problemer med å forene drømmenes lykke og virkelighetens krav.

Jeg vil prøve å vise hvordan hovedpersonens problemer med å mestre virkeligheten er framstilt med forbindelser til bøker som var en del av guttesosialiseringen fra århundreskiftet og framover. Disse guttebøkene fungerer nesten som en erstatning for aktiv lek, for hovedpersonen i Egil Rasmussens roman er mye isolert i barndommen på grunn av sykdom. Som voksen vever han sitt leke- og fiksjonsunivers sammen med voksen-verden. Tekster som var allminnelig guttelesning integreres i romanen, samtidig som de også omskapes og forandres. En analyse som kun er rettet mot sitater, plagiater eller allusjoner, vil imidlertid vanskelig kunne få fatt i denne ikke-dialogiske intertekstualiteten.⁴ Tekster som *Den flyvende hollender* av Frederick Marryat, *Sorte ørn* og "Slosskamp" av Bernt Lie og "I gata (Tromsø, 1910)" fra *Vett og*

---

autentisk person fra det gamle Tromsø. Han bodde på hjørnet Grønnegata/Bispegata i Nordbyen, og gatehjørnet ble tidlig knyttet til mannen. I *Dagblad*-intervjuet "Fra Gokkohjørnet til Bærum" (1961) er Egil Rasmussen avbildet mens han peker mot sitt Gokkohjørne. Dette er ikke "det rette hjørnet", men like fullt stedfester forfatteren handlingen til Tromsø. I gamle dager var det sterke regionale motsetninger mellom ungene fra Nordbyen og ungene fra Sørbyen. Dette ga seg blant annet utslag i gatekamper og forskjellige former for markering av "revir". Indianerlek var et annet særtrekk ved guttekulturen i det gamle Tromsø og langt oppover i 1950-årene. Historikeren Nils A. Ytreberg har skrevet om dette i *Min barndoms verden* (1979). Alt stemmer likevel ikke. Blant annet hadde ikke Tromsø flyplass i romanens tid (begynnelsen av 50-tallet). Tidsanvisninger ligger i at det er et krematorium under bygging på gravlunden (Tromsø fikk krematorium i 1954), og at det er store planer om å rive hele Nordbyen: "det tilbakeliggende slumstrøket" som byarkitekt og ordfører Torbjørn Ulvson uttrykker det i romanen.

⁴ Se Anders Olsson/Mona Vincent (1984). "Intertextualitet - möten mellan texter". Begrepet ikke-dialogisk intertekstualitet er en form for intertekstualitet som kanskje tilsvarende Gérard Genettes begrep transtekstualitet fra *Palimpsestes, La Littérature au second degré* (1982). Intertekstualitetsbegrepet til Julia Kristeva og Roland Barthes omfatter ekko og stemmer som ikke lar seg identifisere, mens ikke-dialogisk intertekstualitet er mer avgrenset. For at det mest omfattende intertekstualitetsbegrepet skal fungere mer kreativt som tekstlesningsredskap enn en tradisjonell komparativ analyse, er det antakelig påkrevd med en grunnleggende problematisering av tekstbegrepet.

uvett brukes nemlig som immanente tannhjul i romanteksten. Disse tekstene overføres ikke direkte, selv om boktittelen *Den flyvende hollender* er nevnt en par ganger, og de synliggjøres heller ikke gjennom en relieff-effekt.

De litterære og kulturelle konvensjonene i de eldre tekstene gir leseren muligheter til å fortolke hovedpersonen i *Guttene fra Gokkohjørnet*, og samtidig fører denne sammenfiltringen til at romanen tematiserer litteraturens betydning for inntrykksvare mennesker.

Stefan - romanens hovedperson

I Rasmussens roman blir elementer fra de omtalte guttebøkene skrevet sammen, snudd opp-ned og ført inn i virkelighetsoppfatningen til voksne menn tidlig på 1950-tallet.

Bokas hovedperson er Stefan, jurist og kontorsjef i et privat firma. Han er medlem av bystyret (det går ikke fram av teksten fra hvilket parti) og av Klubben: samlingsstedet for byens politiske og sosiale elite. Selv om han har en posisjon i byen, er han på avgrunnens rand både økonomisk og privat. Ekteskapet med den vakre Helga skranter, og han lever på en drøm om at hans barndomsvenninne og første kjærlighet, Sara, skal komme tilbake til byen, slik at de to kan begynne på et liv sammen.

Stefan er sønn av kirkegårdsgraveren, og hjemmet hans ligger i Nordbyen - ned mot bryggene i gata fra Gokkohjørnet. De fleste menn Stefan har kontakt med, er nordbygutter med oppvekst i dette strøket. Som barn hadde Stefan tuberkulose, og han måtte holde seg mye inne. Dette gjorde at han var en svak og ensom gutt som i lange perioder bare kunne følge de andres lek gjennom vindusruten.

Hustruen Helga er fra Oslo og var skuespiller da de giftet seg. Det er ca tre år siden de kom tilbake til Stefans hjemby. Ekteskapet er ulykkelig og preget av forstillelse og kontaktløshet. Stefans følelser er rettet mot Sara, den eneste jentevennen han hadde i barndommen. I 12-årsalderen møttes

de under kaiene, og hun kom opp på loftsrommet hans når han var syk. Ofte lekte de dukketeater med papp-dukker som Stefan hadde laget.⁵ Leken var intens og ved ett tilfelle seksuelt ladet. Sara ble senere tvunget av gutter fra Gokkohjørnet til å være med på utuktige handlinger under kaiene. Teksten antyder bare handlingenes seksuelle karakter, og Stefan vet ikke mer enn leserne. Han vurderer det inntrufne utfra overhørte brokker fra foreldrenes samtale: "ei flokse", "synd på henne", "buksen av henne" (171). Stefan vil hevne Sara, og han blir delaktig i at en av guttene i guttegjengene, Løkkevargen, dør.

Som voksne møtes Stefan og Sara i Oslo, men på tross av at han elsker henne, svikter han henne. Etter at han kom tilbake til hjembyen har han skrevet fire kjærlighetsbrev til henne, men de tre første er returnert. Sara er bosatt utenfor landets grenser, og Stefan har ikke den riktige adressen. Nå venter han på svar på det siste brevet. Stefan har et hemmelig fristed på sitt gamle loftsværelse. Der skriver han brevene, og faren er en slags postmann for ham.

I begynnelsen av teksten krasjlander flyet sørfra, og en av passasjerene, en fremmed kvinne fra utlandet, blir hardt skadet. Passasjerlistene er så ufullstendige at det er uklart hvem hun er. Hun er bevisstløs og ligger på sykehuset med hele hodet bandasjert.

Dessuten kommer det en omdiskutert kvinnekliniker til byen. Dr. Jens Bakkevold retter søkelyset mot kvinnelig seksualitet og følelsesmessige problemer mellom kjønnene. Han tar utgangspunkt i McKinsey-rapporten og sine egne erfaringer som lege, og han holder foredrag både i Klubben og i kvinneforeningen *Kvinnenes fredsnevnd* der de fleste av hustruene er med. Mange av mennene i kretsen rundt Stefan

⁵ I denne sammenhengen velger jeg å konsentrere meg om barndommens tekster, men jeg ser teateret som et alternativ til leken i gata - en lekeaktivitet der Stefan har full kontroll, og som derfor forsterker de problemene han er tillagt i romanen. Forøvrig har Roar Petersen satt dukketeateret i sammenheng med Freuds personlighetsinstanser (*Vinduet*, 4/1962).

føler seg usikre på grunn av dette, men Stefan er for opptatt med sitt til å engasjere seg i temaet eller i doktoren. Heller ikke avsløringen av at Dr. Bakkevold og Helga er gamle kjente, gjør inntrykk på Stefan. Han fester seg i det hele tatt lite med det som skjer. Stefan har hele sin oppmerksomhet rettet mot det å holde en fasade utad og overfor Helga. Slik vil han unngå ubehageligheter og scener til han får brev fra Sara og kan starte sitt nye og egentlige liv sammen med henne.

Navnene Stefan og Sara er begge knyttet til kristendommen. Stefan er gresk og var navnet på den første kristne martyren, mens Sara er hebraisk og er navnet på en sentral kvinneskikkelse i Det Gamle Testamentet: Abrahams kone og ættemoren til isrealittene. Navnene Stefan og Sara skiller seg ut fra de andre navnene i teksten: Helga, Torbjørn, Sverre og Jens, som alle er nordiske navn. Fellesskapet mellom de to understrekes på denne måten, og symbolikken i navnebruken er en ironisk kommentar til Stefans virkelighetsflukt og Saras kjærlighetsdrømmer.

Romanen består av 10 kapitler, og handlingen strekker seg over halvtannet døgn. Synsvinkelen er hovedsakelig lagt til Stefan, men i enkelte avsnitt er den allvitende. Slik får vi i avslutningen innblikk i Saras og Helgas tanker. Hele kapittel 5 (midten av boka) er et av de returnerte brevene fra Stefan til Sara, og boka avsluttes med brevet fra Sara til Stefan - et brev han aldri får, men som Helga leser og reflekterer over.

Tekstene i teksten

Guttene fra Gokkohjørnet inneholder omskapinger, forvregninger og halvskjulte overføringer av tidligere litterære skildringer av gutter i Tromsø og av en kjent og utbredt engelsk guttebok fra 1800-tallet.

Den flyvende hollender

Boka er skrevet av den britiske forfatteren og sjøkapteinen Frederick Marryat (1792-1848), og den kom først ut i 1839. Handlingen er lagt til 1600-tallet og forteller om en hollandsk kaptein som kjemper mot storm og uvær på havet utenfor Kapp Det Gode Håp. Han nekter å gi seg for naturens og Guds overmakt, og avlegger ed på at han skal trosse storm, himmel og hav - om så til evig tid. Gud straffer hans overmot, og gjenferdet til kapteinen og mannskapet hans må seile på de store hav på sitt spøkelsesskip. Den fordømte hollenderen er en trussel for alle skip han møter, og bare hans egen sønn kan bringe frelse og få spøkelsene til å forsvinne i havet. Den rettroende og modige sønnen utfører sin plikt overfor Gud og mennesker; særlig har han omtanke for moren. Han utsetter seg for mange farer, men til slutt greier han å overmanne det dødbringende spøkelsesskipet og bringe farens onde gjenganger til ro.

"I gata (Tromsø 1910)" og "Slosskamp"

Gokkohjørnet er omtalt i Peter Wessel Zapffes tekst "I gata (Tromsø 1910)" fra *Vett og Uvett* (1942/71). Teksten formidler først en dialog mellom kameratene Blåsar og Bejlling som er ute i gata for å leke, men de kjeder seg. Så kommer Majnne forbi med en pose "skrejll" (bakverk-rester fra bakeri) i neven. Blåsar og Bejlling vil tvinge Majnne til å dele med dem, og det oppstår en heftig krangel med gjensidige trusler om juling. Majnne føler seg etter hvert utrygg, men han ser en hurtig slutt på situasjonen da guttene fra Nordbyen nærmer seg:

Majnne (triumferende): No kjæm nordingan bortme han Gokko. Dævenn no får dokker! (Krigssangen høres, og Blåsar og Bejlling må rømme):

Di nordingan, di storingan
d'e gutta som går fræm.
Di søringan, di bløringan

dæm slår vi kor vi kjæm! ! (115)

I *Eggjuver i fuglefjellet* fra 1938, skrevet av forfatteren Kristian Kristiansen, er denne sangen tatt med i en versjon som kanskje har vært mønster for Zapffes dialektnære gjengivelse.⁶ Den er omtalt som "den gamle regla" (139). Boka handler om vennene Tryggve, Sivert og Liva som bor i bukta "nord om en liten fiskerby i Nordland" (11), ikke langt fra en kullkran. Vi får høre om at guttene skråler på regla og om forholdet mellom nordinger og søringer:

Soringan var guttene sør i byen. Mellom dem og nordingan var det støtt krangel og slagsmål. Om kveldene pleide de gjerne kjempe drapelige slag oppe på løkkene. De hadde tresabler og spyd, og da var det ingen så store og sterke og motige som de nordingan, de storingan, d'e gutta som går frem - -. (33)

Helt mot slutten av boka går de nå modne guttene Sivert og Tryggve og lytter til yngre unger som synger sangen under kjelkeaking. Slik viser teksten at tradisjonen følges opp også av det neste ungekullet.

Zapffes tekst formidler guttenes kamp om posisjon i gata og byen. Maktdemonstrasjonene de tyr til for å holde på kontrollen og æra, er grunnleggende de samme som finnes i hierarkisk oppbygde samfunn: det sparkes nedover og bukket oppover. Det gjelder også å briske seg og vise vilje til å sloss uten at dette fører til avgjørende konfrontasjoner. Intelligens og list kommer godt med, og i teksten er disse egenskapene knyttet til Majnne. Han er én mot to andre gutter, og han har derfor særlig behov for andre maktmidler enn fysisk styrke.

---

⁶ De nordingan,/de storingan,/ d'e gutta som går frem./ Men de soringan,/ de bloringan,/dem slår vi kor vi kjem.(33) I *Heia nordinger!* fra 1962, som er en omarbeidet utgave av *Eggjuver i fuglefjellet*, er sangen tatt ut, og motsetningene mellom søringer og nordinger er dempet ned.

Tomme trusler, skikane og forpostfektinger preger møtet mellom guttene i gata, og teksten viser hvordan guttenes spill følger regler som de alle er innforstått med. Når spenningen mellom Majnne og de to andre er utløst ved at gutter fra Nordbyen inntar arenaen, trekker taperne, Blåsar og Bejlling, videre for å plage "hakkekyllingene" blant guttene: "Asylungene".⁷

Guttekulturen i Zapffes tekst er også skildret litterært av Bernt Lie.⁸ Maktkonfrontasjoner og oppgjør mellom gutter har Lie blant annet framstilt i "Slosskamp" fra *Svend Bidevind* fra 1897. Denne teksten viser enda tydeligere enn Zapffes at holdninger som ære og rettskaffenhet styrer maktkampene mellom guttene. Slåssingen hadde sin egen etikk - "Alt skal gaa ordentlig for sig!" (1917, 177), som det heter i teksten. I dette ligger at slåssingen skulle foregå uten juks, uten å spenne krok, skalle eller "sette knedult". En skulle heller ikke "slå under", som det står i Zapffes tekst. Etter slåsskampen skulle alt som skapte behovet for nevekamp være ute av verden.⁹ Guttefelleskapets regler for slåssing hadde sitt ideal fra verdenssamfunnets folkerett og krigsmoral og fra kampene på den svære amerikanske prærien.

---

⁷ Det var fattige unger som ble tatt hand om og fikk mat på *Tromsø Barneasyl* mens mødrene var på arbeid. *Tromsø Barneasyl* begynte virksomheten sin i 1874. Initiativet til et barneasyl ble tatt av byens "Dameforening" på 1850-tallet, og asylet ble drevet med veldedighet, innsamlende midler og etter hvert legater. Asylet lå på hjørnet av Vestregata mot Rådhuset. (*Tromsø bys historie*, bind I, s 696 - 697)

⁸ Se forøvrig: Ragnhild Engelskjøn (1993). "Tromsøgutter for hundre år siden". *Gå mot vinden. Festskrift til Åse Hiorth Lervik*.

⁹ Disse reglene var vanlige. I en kommentar til gatevold og vold blant unge, skriver Arne Skouen i *Dagbladet*: Jeg tenker på hvor rituelle de var, alle forberedelsene til fiendtlighet da jeg var guttunge. (...) Det begynte med ryktene om at Tobben skulle sloss med Rukken, eller at jeg - arme meg! - skulle gjøre opp med Albert. Møtested og tidspunkt ble avtalt, og der gikk vi løs på hverandre uten kampleder eller dommer, bare omgitt av hylende klassekamerater. Viktigst var reglene for tap: du kunne heve armene med flate hender som tegn på at du var slått, selv om du sto på beina. Den som var slått i bakken, var desidert taper. Og det var det. (9.33.95). Dette "kampreferatet" er som hentet ut av Bernt Lies "Slosskamp" (1897)!

Indianerleken i litteraturen

En viktig del av gutters kultur i første halvdel av dette århundret har vært indianerleken. Bernt Lie har behandlet indianerleken litterært. I hans guttebok *Sorte ørn* (1894) er det James Fenimore Coopers indianerbøker¹⁰ som er idealet for leken og de holdningene som styrer den.

James F. Cooper opererer i sine indianerbøker med to positivt skildrede typer: den stoiske villmannen og det kristne naturmennesket. Disse menneskene forholder seg til virkeligheten på en, for Cooper, grunnleggende riktig måte: de er i harmoni med naturen og skogenes lov. Falkøye er et eksempel på hvite menn som vender ryggen til sivilisasjonen for å kunne leve i pakt med naturen og i fred med indianerne.

Rettighetene til og bruken av landet er bøkernes viktigste sosiale stridstema. Budskapet er at den retten inntrengerne har til landet, ikke er selvsagt. Den er avhengig av at de såkalt siviliserte viser at de er modige og rettferdige menn. Det er med bakgrunn i slike ideale fordringer at retten til landet må avgjøres. Cooper understreker at mange av problemene mellom krigens parter (de hvite og indianerne) skyldes kulturforskjeller som må løses med rasjonalitet og rettferdighet. Respekten og sympatien for det rettskafne og dristige naturmennesket dominerer framstillingen.

Jegere som Falkøye og Hjortefot står i bøkene midt mellom de kjempende partene, og den idealiteten som blir disse karakterene til del, gjør at de framstår som representanter for det beste fra den hvite manns sivilisasjon og fra naturfolkets kultur. Indianerhøvdingene er også menn med verdighet basert på klokskap og redelighet.

Bernt Lie viser i *Sorte Ørn* at indianerbøkernes rasjonale gir sterke føringer for guttenes norm-internalisering. Når de selv leker indianere, og det gjør de hele sommeren, prøver de å sette idealer og fordringer fra Fenimores indianerunivers

---

¹⁰ Den mest kjente av Coopers bøker er *Den siste mohikaner* som kom ut i 1826, men også *Prærien* (1827), *Stifinner* (1840) og *Hjortedreper* (1841) er bøker som tidlig ble oversatt til norsk og som fortsatt finnes i mange utgaver.

gjennom i sin verden. Med pil og bue og med enkel krigsmaling blir de indianere og krigere som holder rettferdighet og ære høyt.

For indianerleken, som for slåsskampene i gata, gjelder en "folkerett" som styrer kampene. Det er blant annet strengt forbudt og ytterst skammelig å treffe i ansiktet på motstanderen med pilen. De respekterer sine motstanderes kamplust og styrke, og når kampene er over, er fellesskapet gjenopprettet.¹¹

Guttene fra Gokkohjørnet: Den upålitelige indianeren Myhre

For Stefan er Myhre den verste av guttene fra Gokkohjørnet som ennå lever. Han er forretningsmann i Sørbyen og har ifølge Stefan en posisjon som kvinnebedårer i byen. Stefan er tillagt et sterkt hat til Myhre, og dette hatet stammer fra barndommen. Både som gutt og mann blir denne skikkelsen omtalt med etternavn, slik blir barndom og voksenliv ytterligere sammenblandet.

Stefan knytter Myhres seksuelliv sammen med Myhres ubehagelige oppførsel overfor ham i barndommen: "Myhre, ja, som hadde de fleste kvinneskalper susende i solvinden utenfor sin wigwam, plageånden fra hans guttedager på Gokkohjørnet" (17). Ved å bruke indianertradisjonen med å ta skalpen til fiender i krigstid som bilde, blir Myhre plassert innenfor fellesskapet som indianerleken ga, men bare det aggressive og uedle ved at indianere skjendet de overvundne på denne måten, blir assosiert med Myhre. For ham har kvinnene bare betydning som bytte og trofé, og han fratas evnen til ekte følelser. Det uredelige ved hans kvinnehistorier blir belagt ved at Myhre står i med kona til banksjef Storhaug,¹² og teksten skaper mistanke om at også Helga har

---

¹¹ Se forøvrig R. Engelskjøn (1993). "Tromsøgutter for hundre år siden". *Gå mot vinden. Festskrift til Åse Hiorth Lervik*.

¹² Med en viss humor vises det til at fru Storhaug er et for lett bytte, siden ekteparet kommer sørfra og ikke er kjent med nordlendingenes levesett i mørketiden.

falt for Myhre, selv om Stefan understreker at hun ikke kan utstå ham. Hva som er realiteten er uvisst, men det viser seg til slutt at Myhre bare hadde vært en stakkarslig tilskuer til ugjerningen mot Sara.

Hodeformen og et spesielt smil går igjen i Stefans beskrivelser av Myhre: "snauklipt, øynene var litt utstående, og fliret gikk fra øre til øre" (132). "Han husket det runde, kortklipte hodet fra Gokkohjørnet, øynene som lyste av skadefryd, gliset som syntes å strekke seg fra øre til øre" (17, også: 19). Mannen får trekk fra rovdyr som mink eller røyskatt, og dette blir ført videre til Myhres kroppsspråk. Både som gutt og mann sniker han seg fram, for plutselig å slå til mot et offer: "Man skulle tro mannen hadde ligget på lur, akkurat som gutten lå på lur bak et hjørne i Nordbyen og dukket glisende frem når han minst ante det" (55). Stefan knytter Myhres kropp til guttenes kretsing rundt Sara. Da han så at noe forferdelig hadde skjedd mellom Sara og guttene, så han også Myhres glis (171).

Ved bruk av bilder fra dyreriket og indianerleken kan Stefan definere Myhre som usivilisert og uten ære. Koblingen mellom rovdyr, seksualitet og villmanns-aggressivitet gjør det enkelt for Stefan å knytte Myhre til overgrepet mot Sara, og tumle med hevnplaner: "Hadde Myhre vært med på mishandlingen av Sara dengangen under bryggen? Før eller senere ville han få vite det, og da -" (56). Når Sara får fortalt ham hele historien, skal det endelige oppgjøret mellom Myhre og ham stå:

Å, vi er ikke ferdige med hverandre, Myhre, - du har glemt Gokkohjørnet, men det har ikke jeg. Jeg vet ennå ikke nok, jeg må vente, - men det kommer engang en regnskapets dag. (57)

Avskyen overfor mannen er enorm: "der i den skakke rønnen bodde Myhre, - måtte Satan slå deg, din råtne breiflabb, om ikke jeg slår deg først (82).

Ønsket om å knekke Myhre har Stefan også prøvd å realisere i barndommen. Gjennom faren fikk han høre at Myhre's far hadde druknet. Han opplevde dødsfallet som "en uventet triumf" (133), og sto på Gokkohjørnet og ventet på å få se en gråtende Myhre. Det ble ikke slik han hadde tenkt. Myhre gråter riktignok, men han er så fortvilet at Stefan ikke opplever en seier: "Jeg kjente en ekkel klump i halsen og gikk hjem, det var slett ikke slik jeg hadde ventet det." (134) Denne episoden viser at Stefan tidlig var følelsesmessig skadd.

Mange av de negative egenskapene Stefan tillegger Myhre, passer på ham selv. Helga har en høy stjerne i småbyen, men for Stefan er hun mest av alt et jaktbytte og en kulisser av vellykkethet ut mot verden. Som voksen har han dessuten sviktet Sara på en måte som kan ha skadet henne like mye - kanskje mer - enn barndommens sex-lek. I angrepet på Løkkevargen har Stefan selv oppført seg slik han skildrer Myhre: snikende, feig og uredelig. Idealene fra indianerbøkene blir dermed tømte for sin opprinnelige mening i Stefans univers. De er snudd opp ned og vridd, men de framstår likefullt som et forsvar for Stefans nedrige oppførsel. Gjennom å bruke indianerleken og slåsskampenes etikk som bakvegg, kan Stefan gi Myhre en negativ identitet, samtidig som han søker å styrke sin selvforståelse.

Løkkevargen og den dødelige pilen

Den aller verste av guttene fra Gokkohjørnet var Løkkevargen. Ulvens høyt organiserte samfunnsliv i flokken og dens nærhet til hunden skaper en slags ære og beundring for ulven blant mennesker, men dens jaktinstinkt, styrke og intelligens gjør at den er fryktet. *Varg* konnoterer det negative ved ulven, og Løkkevargen er skildret uten positive trekk og

som direkte ond. Han har "ondskapsfullt skulende øyne" (132)¹³, og han plager Sara.

Svakhet, isolasjon og marginalisering tydeliggjøres i økenavnet som Løkkevargen gir Stefan: "Tuberkelpasienten" (132). Stefan blir med dette tilnavnet plassert utenfor et hvert fellesskap. En gang Sara spurte etter han på Gokkohjørnet, sa Løkkevargen til og med at Stefan var død: "han var så full av basiller at de til slutt krøp ut av nesen og ørene på ham" (139). Den lungesyke Stefan har ingen ting å stille opp med overfor guttens mobbing. Hatet mot Løkkevargen gjør at Stefan utpeker Løkkevargen som hovedmannen bak overgrepet mot Sara. Han føler et "avmektig sinne" (140), og fantaserer om å beskytte henne: "Å, om jeg hadde vært frisk og oppe og ute, så jeg kunne passe på henne og verge henne, selv om jeg ble nødt til å drepe Løkkevargen." (140).

Planen om hevn tar snart form. Gjennom indianerleken har Stefan fått kunnskaper om væpning. Før han ble syk hadde han "lekt med pil og bue som de andre guttene. Nå kom det til nytte" (173). Han laget "en kort, men sterk bue som kunne sende en pil tyve, tredve meter" (173) og en velbalansert pil med spikerodd.

Holdningene i indianerleken om å beskytte kvinner og andre svake for å opprettholde sin ære, gir støtte til hevn-tankene og væpningen, og etter mange måneder byr sjansen seg til å sette planen ut i praksis. Stefan vet at Løkkevargen holder seg på Gokkohjørnet om kveldene.¹⁴ Han har ikke vært ute av huset på et helt år, men nå sniker han seg bak "det råtne plankegerdet rundt Belsåsgården" (173) til han kommer på skuddhold. Et øyeblikk holder Stefan på å overmannes av lengselen etter fellesskapet med guttene:

---

¹³ Andre eksempel på dette: "Løkkevargen sa ett eller annet til mennene med det lille ondskapsfulle smilet sitt" (171), "Løkkevargens onde, skulende øyne" (172).

¹⁴ De andre guttene er på vei ut av barndommen: de var begynt "å røke sigaretter og agere voksne" (173). Løkkevargen har arbeid som bud og er med på å forsørge familien.

Stefan stirret som forhekset, - dette var en verden han så lenge hadde vært utestengt fra, gatenes, smugenes og veitenes vidunderlige verden som han ennå ikke hadde fått være med å utforske. (174)

Men så forteller Løkkevargen en vovet historie om en jente. Stefan oppfatter det slik at Sara blir trakassert, og han kan konsentrere seg om hevnen.

Stefan hadde pilespissen rett mot det hvite ansiktet og slapp rolig strengen. Han nølte så lenge at han hørte hylet og så Løkkevargen tumble rundt. Så snek han seg tilbake gjennom den øde Belsåsgården, skradde over gaten og gikk inn. (175)

Stefan sikter for å ramme hardest mulig, og han bryter alle normene fra indianerleken og slåssingen i gata. Stefans pil mot Løkkevargens ansikt avslører hvor uverdigg hevnaaksjonen hans er, og pilen blir et dødelig våpen. Løkkevargen får betennelse i såret. Betennelsen går til hjernen og han dør i løpet av en måneds tid.

Når Stefan hører at Løkkevargens mor sørger over gutten, og han skjønner at hans egen mor er medlidende, blir han "forundret og beklemmt". "Kanskje han skulle ha siktet på Myhre i stedet og truffet ham i den stygge kjeften når han gapte som verst" (176). Stefan kjenner ingen anger, han viser en avstand til det han har forårsaket som vitner om ubearbeidet hat og aggresjon. Løkkevargens og Myhres mobbeatferd blir guttestreker i forhold til Stefans kaldblodig planlagte og gjennomførte angrep og hans kyniske reaksjoner på konsekvensene av handlingen.

Barns indianerlek får også på handlingsplanet skyld i det som har hendt: "noen smågutter som lekte indianer og hvit i mørkningen om kvelden, var mistenkt for å ha truffet ham av

vanvare" (175). I kontrast til redelighetsidealene i barns og guttefiksjonenes indianerslag, er Stefans hevnaksjon skammelig og ureddelig. Stefan framstår som en feig kriger som har gjennomført et usselt bakholdsangrep. Handlingene fungerer som en avvisning av de "folkeretts-idealene" som leken i gata og indianerleken alltid skulle rette seg etter. Stefan greier ikke å fylle disse idealene med mening, og hans egen slåsskamp og indianerkrig blir preget av hat, hevn og meningsløs vold. Den kontrollen som guttekulturens kriger var preget av, mangler i Stefan krigføring: alle normer har dermed skiftet verdi.

Indianerleken flyttes over i Stefans voksne liv, og dermed flytter idealene med, men de kan ikke bevare sin opprinnelige moralitet i en totalt forskjellig sammenheng. Denne umulige overføringen er ikke hovedpersonen tillagt innsikt i. For Stefan ligger det mulighet til tilflukt og syndsforlatelse i hans naive lesning av barndommens helteskikkelser.

Stene - indianerkriger og overlege

Overlege Stene er den eldste av de guttene Stefan husker fra Gokkohjørnet. Han var den som først forlot Nordbyen. Stefan husket ham "verken for ondt eller godt", men Stene hadde tydeligvis en posisjon:

Lengst der borte på det neste hjørnet bodde Stene. Han så du lite til. Han organiserte guttene i de fjerntliggende kvartaler, laget krigssanger og brøt av og til med sin bande inn mot Gokkohjørnet så Løkkevargen og hans gjeng måtte ta til bens - (82)

Stene var en ledertype som bekjempet gutter som Løkkevargen og Myhre. Stefan har likevel et vanskelig forhold til ham.

Når Stene tar kontakt i tekstens samtid, blir Stefan nervøs og utilpass. Han kan ikke tenke seg at Stene vil ham vel,

selv om han var en leder med gode idealer den gangen han var gutt. Stenes invitasjon til fortrolighet gjør Stefan usikker:

Hva var nå dette igjen? Riktignok var Stene fra Nordbyen og kunne til nød passere som en av guttene fra Gokkohjørnet, men også bare til nød. Egentlig hadde han vært en svoren fiende av gjengen. Han skulle vel aldri vite noe om dette pileskuddet? (162)

Stefan kjenner intuitivt at Stene vil ham noe, men barndommens gatekamper og ambivalensen overfor guttene kommer i veien for kontakt med sykehuslegen:

For selv om jeg naturligvis hatet Løkkevargen og Myhre, beundret jeg dem også, jeg brente etter å få være med i deres lek langt borte i mørke smug og veiter, det skar meg i hjertet når jeg hørte deres fjerne rop. - Da var de ikke fientlige lenger, det var som om de kalte på meg og ville ha meg med. (133)

Teksten antyder at Stene vet det meste om det som skjedde. Som overlege på sykehuset kjenner han helt sikkert den skadde kvinnens identitet: hun har kanskje Stefans siste brev blant sine personlige effekter. Teksten viser Stenes innforståthet ved at han stirrer på Stefan når han, på vegne av bystyret, kommer til sykehuset for å vise sin deltakelse med kvinnen, og han ler plutselig og når ordfører Ulvson vil trenge seg inn til den skadde og overbringe roser "som et uttrykk for byens dype sympati og beklagelse" (75/76).

Hvorfor sier han ingen ting om hva han vet eller aner? Kanskje vil han vente med å offentliggjøre mer om kvinnen til han har orientert Stefan. Stene har kanskje snakket med Helga, for hun reagerer på telefonen fra Stene med å nynne Sara og Stefans melodi (163). Navnelikheten mellom *Stene* og *Stefan* er et hint om at Stene representerer Stefans livskraftige

muligheter, samvittighet eller hans "bedre jeg". Stene kan imidlertid ikke få en konstruktiv funksjon for Stefan - mannen passer ikke inn i hans umodne oppfatninger av rett og galt, venn og fiende. Stene har ingen innflytelse på Stefan. Derfor får heller ikke Stene fortalt Stefan at Sara allerede er vendt tilbake, men ligger ødelagt på sykehuset.¹⁵

Den tilreisende "sexologen" dr. Bakkevold kunne ha gitt Stefan hjelp i forhold til både Helga og Sara. Men Stefan mangler lydhørhet overfor Bakkevolds fortelling om en kvinnelig klient: En gang i tidlig ungdom hadde hun en kjærlighetsopplevelse som hun senere forgjeves har søkt etter å gjenoppleve. Leserne forstår at dette er Sara, men dette får ikke innpass i Stefans fastlåste tankemønster.

Torbjørn Ulvson - indianerhøvding og ordfører

Ordfører og arkitekt Torbjørn Ulvson er også en av guttene fra Gokkohjørnet. Han vil rive hele Nordbyen ("disse gamle rønnene" (20)) og bygge opp en ny bydel med rekkehus og åpne plasser.

Mens navnet Løkkevargen har alle negative assosiasjoner til ulven knyttet til personframstillingen, er alle de positive knyttet til framstillingen av Ulvson. Han er - som lederen i ulveflokket - klok, sterk og enestående. Stefan omtaler hodet til Ulvson som "løvehode" (59). Løve-bildet forsterker egenskapene mot og styrke: Ulvson kan lignedes med "dyrenes konge", og han får dermed løvens tillagte karakteristika som skjønnhet og overlegenhet.

---

¹⁵ Det er lite i teksten som tyder på at Stefan kommer fram til virkelig innsikt. På grunn av at to kvinner blir offer for og konkurrenter i hans livsprosjekt: å etablere seg som hevner og leder i guttegruppen, destruerer Helga Saras siste brev med avsløringen.

En tredje person som kunne gi Stefan innsikt i hvordan det livet han har ført har skadet de to kvinnene han har knyttet til seg, er dr. Brattvold. Stefan mangler totalt lydhørhet overfor det han forteller om sin kvinnelige klient som en gang i tidlig ungdom hadde en kjærlighetsopplevelse som førte til at hun senere søkte forgjeves etter å gjenoppleve den. Leserne forstår at det er Sara som på denne måten leter etter en ny "loftsromsopplevelse", men doktorens fortelling får ikke innpass i Stefans fastlåste tankemønster.

Under Stefans sykdom i barndommen kom Ulvson innom: "Av alle guttene var Ulvson den eneste som ikke glemt meg" (131), og han ga Stefan boka *Den flyvende hollender*. Dette skapte en spesiell samforståelse mellom dem i Stefans bevissthet. Stefan har lest boka på en måte som forsterker hans problemer. Ønsket om fellesskap med andre "forbannede" og utstøtte, gjør at barnet Stefan "holder med" mannskapet på "Hollenderen"¹⁶, og han legger sympatien til den stivnakkede kapteinen. Idealiseringsen av den fordømte kapteinen kan forklares med Stefans egen situasjon som marginalisert. Han så etter hvert på seg selv som en som trosser naturens vrede og var alliert med onde krefter: "Kjære Satan, du som er i helvete. Ta basillene fra meg så jeg kan bli frisk og være sammen med Sara. Amen" (169). Også i den voksne Stefans bevissthet er idealene fra denne gutteboka snudd om.

Som gutt berget Ulvson Stefan fra Myhres og Løkkevaregens plaging, og Ulvson hadde dessuten en sosial posisjon som rikmannssønnen i strøket:

Gud vet hvordan det ville gått om ikke Ulvson hadde dukket opp. Jeg hadde ikke sett at han kom, han sto bare plutselig der, trygg og tettbygget, bedre kledd enn de andre. Hans far eide det peneste huset på Gokkohjørnet og arbeidet på et kontor inne i Sørbyen. (133).

Med ulike maktgrunnlag manifesterte Ulvson seg som en urokkelig lederskikkelse for Stefan. Men som Ulvsøns protesje fikk Stefan ikke markert seg selv: "På en måte kom han mellom guttene og meg og gjorde det enda mer vanskelig" (133). Indianerhøvdingen blir det samlende bildet på Ulvsøns posisjon:

---

¹⁶ Stefans forhold til *Den flyvende hollender* og hans fantasier om å bli mannskap ombord, står på side 131 i romanen. Ulvson gir ham boka og fluktmuligheten, mens moren oppdager Stefans "feillesning" og fjerner boka.

Byarkitekten var høy, bredskuldret med et selvbevisst hevet hode som han rett som det var kastet bakover på akslene. Hele skikkelsen var som skapt for indiansk festskrud fra hode til hæl. Han var den første av guttene som hadde skaffet seg indianerdrakt dengang i Nordbyen. (20)

Indianerhøvdingen og ordføreren blir i Stefans bevissthet en og samme figur: "han skred frem med sin indianske høvdingverdighet" (75), og Stefan opplever nesten alltid Ulvson som ett med de store idealer og stolte fremtredener. Bare av og til svikter Ulvsons verdighet, som når dr. Bakkevold kommer til byen med sine foredrag om kvinnelig seksualitet: "Han virket litt ustø, litt åndsfraværende, slett ikke på sitt beste som indianerhøvding" (21). Denne uroen gir leserne et hint om at det er en hemmelighet i Ulvsons liv.

Harmoni, fysisk styrke, redelighet, klokskap - alle indianernes og naturmenneskenes dyder finnes i denne ene gutten/mannen, og teksten er full av understrekninger av dette. Her er to eksempler: "Prektig kar, Ulvson, satte alltid tingene på plass med sitt sunne vett" (58), og: "han gikk her og lyttet til den trygge, rolige guttestemmen fra langt tilbake, beskytterens stemme, den gode kamerats stemme, - og følte en trygg glede ved det" (79).¹⁷

For Stefan er Ulvson selve inkarnasjonen av trygghet og godhet, og igjen og igjen omtales Ulvson i de samme ordelag: "gode, gamle gutten fra Gokkohjørnet" (5).¹⁸ I stedet for at

---

¹⁷ Flere eksempler på denne idealiseringen er: "Godt at han hadde Ulvson å støtte seg til, som spredte den glisende klyngen med sine brede skuldre, som kunne tale hans sak om det knep. Gode, gamle gutten!" (58), "Der kom beskytteren, mannen som nok ville gi en håndsrekning om det knep, den eneste han kunne snakke fortrolig med" (178).

¹⁸ Denne beskrivelsen blir gjentatt mange ganger: "Gode, gamle gutten " (6 og 9). "Nå, der kom heldigvis Ulvson, gode, gamle gutten" (20). "Ulvson. Gode gutten, du lyste opp i gaten, det var ikke svik i deg" (82). "Ulvson den gode, gamle gutten som det alltid var hyggelig å prate med" (153), "Å, det var mange muligheter, - men Ulvson? Gode, gamle gutten, som han til og med hadde overveid å betro seg til" (125).

denne gjentakelsen får overbevisende kraft og blir det inntrykket leserne sitter igjen med av Ulvson, sniker det seg allerede etter de tre første repetisjonene inn en nagende tvil om mannens integritet. Den framstillingen Stefan gir, blir for ensidig og underminerer seg selv. Avsløringen i Saras siste brev av at det var Ulvson som krenket henne, blir bare gjort kjent for Helga og leseren.

Når banksjef Storhaug antyder at Stefan kan ha noe å frykte fra Ulvson, forsterkes lesernes anelser, og den usikkerheten Storhaug greier å skape hos Stefan, viser hvordan hans beundring har vært basert på en total idealisering som lett lar seg velte. Stefan kommer ut av det: "Ulvson, gode, gam-." (29). Bruddet vitner om sterk indre uro, selv om Stefan med alle midler prøver å svekke det Storhaug har sagt: "Kanskje han hadde vrøvlet, overdrevet i sin berusede forbitrelse, han var jo sørfra, en fremmed som ikke kjente Nordbyen og de bånd som bandt to barndomsvenner sammen" (130/129). Ironien i beskrivelsen av Ulvson og overdrivelsen i Stefans beundring tydeliggjøres i relasjon til guttesfærens mentalitet.

Indianerbøkene ufeilbarlige høvdingeskikkelser er idealskikkelser med klokskap, ro og verdighet. I dette helteperspektivet blir Ulvson ekstra ynkelig og latterlig, men også Stefans infantilitet blir av og til komisk. Livet krever en aktiv årvåkenhet for at vi skal kunne fungere konstruktivt i et fellesskap. Et grunntrekk ved humor er ifølge Henri Bergson (1900), at dersom mennesker ikke mestrer disse kravene, rammer latteren som en straff. Tekstens tilløp til humoristisk utlevering forsterker personframstillingens moralske dimensjon.

Ulvsons oppfatning av Stefans rolle

Stefan prøver å knytte direkte bånd mellom Ulvsen og seg selv gjennom deres felles oppvekst rundt Gokkohjørnet, men Ulvson avviser betydningen av dette:

Ja, ja, herregud, - et sted må man jo være født, - men jeg har ikke en slik sentimental følelse som du for de gamle rønnene. Dessuten flyttet min far tidlig derfra, jeg var visst ikke mer enn femten år dengang. Vi flyttet omtrent samtidig med Myhre. (156)

Ulvson vil helst glemme Gokkohjørnet, og han er litt selvkritisk:

"jeg var nok ikke grei å dras med den gangen, det var adskillige som fikk juling av meg. Men når du snakker om det, begynner jeg å huske litt." Han så til siden, og det tilfredse smilet ble borte. (156)

Ulvson ønsker å fortrenge noe: "- det kan være bra å glemme litt også" (156). Han kan ikke huske at guttene i Nordbyen hadde et spesielt samhold, og han husker ikke Løkkevargen. Han husker heller ikke at han ga Stefan en bok, eller at han beskyttet Stefan i gata. Men han har en erindring av Stefan: "Sant å si er det deg jeg husker best, blek og tynn utenfor husveggen. Men det var ikke ofte jeg så deg, du var jo meget syk" (156).

Dr. Bakkevolds framstiller Stefan som "et taust sannhetsvitne for at (...) lykkemuligheter eksisterer" (181) med "en psykisk utstråling fra et skjult kraftsentrum". Doktoren sammenligner Stefan med "en taus tilhører" som dominerer en diskusjon, og Ulvson reflekterer videre:

Det merkelige er (...) at du, Stefan allerede som gutt hadde noe av det som doktor Bakkevold nevnte, - du var

jo syk, og kunne ikke være med på mer hardflør lek," han kastet hodet tilbake, "men bare at du sto der å så på uten å si noe, gjorde så å si leken fullkommen for de andre, jeg vil kalle det for den tause tilskuer (....) og da Stefan ble liggende syk, var dette bleke ansiktet hans i vinduet nettopp noe av et slags kraftsentrum for oss, vi visste han fulgte med og iakttok oss så godt han kunne - (181)

Ved begrepene "den tause tilhører", "den tause tilskuer" og "kraft-sentrum" plasserer både Bakkevold og Ulvson skyld og medvirkning hos Stefan. Denne situasjonen blir utholdelig for han. Han rømmer fra samtalen, men han er nærmere en selverkjennelse enn han før har vært. Han ser mennesket bak glasset - med "glass imellom" (183) som et bilde på livet sitt.

Gutten i mannen. Tekstene i teksten.

Ved hjelp av tekstens ikke-dialogiske intertekstualitet får leserne økt forståelse av Stefan ut gjennom romanen, på tross av at han er tillagt komplekse personlige problemer. I artikkelen "Tromsøgutter for hundre år siden" (1993) har jeg vist hvordan realiseringen av grunnleggende idealer og normer i indianerlek og slåsskamper hjelper guttene i Bernt Lies guttebøker til en positiv selvdefinering, selv i et samfunn der voksne menn er preget av dobbeltmoral og maktmisbruk. På grunn av sykdom må Stefan følge leken fra sin plass ved vinduet og nøye seg med lesningen av guttebøker. Resultatet av hans plass "bak glasset" - som tilskuer til livet - kommer overbevisende fram i romanens presentasjon av hans alternative univers.

Disse tekstlige føringene er synlige som overdrivelser og omkastninger av guttebøkernes idealer og helteskildringer, men hovedpersonen er ikke klar over hva denne litteraturen betyr for ham. Romanens lek med tekster fungerer som speilinger av hovedpersonen i forskjellige fjerne, sotete speil. På samme måte som teksten har en ikke-dialogisk intertekstualitet uten

åpen bruk av eksterne tekster, fører ikke Stefan en åpen samtale med seg selv.

Barndommens fiksjon tilbød en alternativ virkelighet som barnet Stefan utviklet en sterk identifisering med. Hans forestillinger om hvem som var "snille" og "slemme", kleber seg også til hans voksne venner. Slik er hans tidlige lesninger med på å styre hans opplevelse av voksenverdenen. Hovedpersonen blir framstilt som en sentimental opportunist som henger igjen i en forkvaklet internalisering av guttelitteraturens ideale fordringer og holdninger. Forholdet er særlig tydelig gjennom de "feillesningene" som er tillagt Stefan. Forherligelsen av tittelpersonen i *Den flyvende hollender* stemmer ikke med bokens fordømmelse av dette onde spøkelse på de syv hav, og sønnens heltmodige og religiøst begrunnede offer for at faren skal kunne få ro, blir ikke viktig. Den evige fordømte blir en helt som Stefan identifiserer seg med.

Et annet eksempel på vridning av guttebøkernes budskap er at idealene fra Coopers indianerbøker og Bernt Lies indianerlek brukes til å forsvare alle hans handlinger - også pilskuddet. Tekstens ironi med indianeridyllen er tydelig og når sitt toppunkt i den endelige avsløringen av "indianerhøvdingen" Ulvson. Indianermytene fra guttebøkene blir nærmest parodisert og deformert i *Guttene fra Gokkohjørnet*.

Stefans fysiske svakhet i oppveksten førte til at han opplevde seg som offer for Myhre og Løkkevargen. Ved å la de svakeste og mest utsatte av guttene på Gokkohjørnet bli de store fiendene, har Stefan unngått den store kampen: kampen mot sin egen forstillelse og flukt inn i fjerne idealer og drømmer. Når Stefan vrir innholdet i barndommens fortellinger slik at idealene alltid er sammenfallende med hans egne handlinger og tankesett, blir han låst stadig fastere i vrangforestillinger om seg og om andre mennesker.

For Stefan har lesningen i barndommen vært en kompensatorisk aktivitet som har hatt en fatal virkning på

ham. Han har skapt sin egen verden som han så forsøker å føre over til sin virkelighet. Han fant selvbekreftelse i barndomsfiksjonenes maktspill og dramatikk, og som voksen er han ute av stand til å fungere i ekteskap og yrkesliv. Stefan framstår som en personifisering av Nordbyens forfall og menneskelige elendighet,¹⁹ men viktigere er det at han lever et liksom-liv. Hans tolkning av barndommens tekstunivers stenger ham ute fra virkeligheten, og Stefan kan ikke lenger se gjennom det glasset som er mellom han og verden. Det er tilsmusset av års fortielse og feilslutninger. Fra å være en uskyldig utløser av ondskap hos de andre guttene, har Stefans ensidige opplevelse av seg selv som svak, utsatt og uten evne til å gjøre det gode, ført til at ondskap og menneskeforakt har kunnet vokse i ham og rundt ham. Han har foranlediget en gutts død, og han drømmer om å drepe enda en. Hans tolkning av barndommens tekstunivers gjør han mentalt avstengt fra virkeligheten.²⁰ Han er blitt som en pappfigur fra sitt eget dukketeater.²¹

Guttene fra Gokkohjørnet presenterer ikke en voksens terapeutiske bearbeidelse av opplevelser og følelser fra oppveksten. I denne romanen søker hovedpersonen å forsterke det beskyttende filtret mot verden som lesningen av guttebøker en gang tilbød ham. Stefans mentalitet blir levendegjort og avslørt via en aktivisering av lesernes egne barndomslesninger, og dette skaper et utvidet fellesskap mellom romanen og leseren. Via romantekstens manipulering med guttebøkene, blir den manns-psyken som romanen gir oss innblikk i, fattbar og troverdig, på tross av at den er forkvaklet.

¹⁹ Han har jo også tilbragt tre dager som en av fyllikene på bryggene og i en kjeller i Daumannsveita (169) i Nordbyen. Han kom seg tilbake igjen til livet som veletablert by-borger, men er stadig fristet av flasken og livet på kaiene.

²⁰ Samtidig kan dr. Bakkevolds antydning om at han fortsatt er "den tause tilskuer" vekke mistanke om at han fremdeles utløser ondskap og svik hos andre ved sin kontaktløshet. Det samme gjør framstillingen av en kyniske Helga mot slutten av romanen.

²¹ Romanen leker på denne måten med leserbevisstheten om at Stefan er en fiktiv person som bare lever et tekstliv. Han er bare tekst.

Stefans ødeleggende konflikt mellom "det fiktive" og "det virkelige" er en romanfiksjon, men - gjennom framstillingen av hovedpersonens fangenskap i et forvridd fiksjonsunivers - problematiserer romanen hvordan litteratur kan ha grunnleggende betydning for selvoppfatning og selvkjennelse.

Bibliografi

- Henri Bergson. 1900. *Le Rire*, Paris (Norsk oversettelse: *Latteren* (1971), Oslo.
- Knut Coucheron Jarl. 1942. *Mennesker og bøker. Artikler og essays om moderne norsk litteratur*, Oslo.
Dagbladet, 28.10.1961.
- Ragnhild Engelskjøn. 1993. "Tromsøgutter for 100 år siden. Identitetsproblematikk i Bernt Lies guttebøker". I: *Gå mot vinden. Festskrift til Åse Hiorth Lervik*, Oslo.
- Philip Houm. 1955. "Dybdepsykologi og annen sjelegranskning", side 396 - 401 i: *Norges litteratur fra 1914 til 1950-årene. (Norsk litteraturhistorie VI)*, Oslo.
- Nils Magne Knutsen. 1977. "Troms i litteraturen". *Bygd og by i Norge*, Oslo.
- Kristian Kristiansen. 1938. *Eggjuver i fuglefjellet*, Oslo.
- Kristian Kristiansen. 1962. *Heia nordinger!*, Oslo.
- Bernt Lie. 1917. *Bernt Lies Samlede Verker. Mindeutgave*, bind II og III, Kristiania.
- Leif Longum. 1968. "De sære sinn", i: *Et speil for oss selv*, Oslo.
- Frederick Marryat. 1839. *The Fantom Ship*, London. (Norsk utgave: *Den flyvende hollender*, Oslo, 1988).
- Anders Olsson og Mona Vincent. 1984. "Intertextualitet - möten mellan texter", i: *Bonniers Litterære Magasin*, Stockholm.
- Roar Petersen. 1962. "Egil Rasmussen og "Den avgjørende barndomsopplevelse"", i: *Vinduet*, nr 4.
- Egil Rasmussen. 1959. *Guttene fra Gokkohjørnet*, Oslo.

Finn Stenstad. 1992. *Fram fra de hundrede mile. Nordnorsk litteraturhistorie*, Oslo.

Arne Skougen. "Spark i ansiktet", i: *Dagbladet*, 9.3.1995.
Tromsø, 20.6. 1964.

Geir Egil Vestad. 1981. "Visjon og hverdag. Grunnproblematikken i Egil Rasmussens forfatterskap", i: *EDDA*.

Nils A. Ytreberg. 1946. *Tromsø bys historie*, bind I, Oslo.

Nils A. Ytreberg. 1979. *Min barndoms verden*, Oslo.

Einar K. Aas og Petter Wessel Zapffe. 1942/1971. *Vett og uvett. Stubber fra Troms og Nordland*, Trondheim.